

M

MA, f., del ll. MANUS, -ŪS, id. □ 1.^a doc.: orígens.

«Preseren A. Nebot --- e trasc[r]en-lo de l'església, e mans ligades, menaren-lo a Cunquabela», doc. de Segarra, S. XII (PPujol, *DocVgUrg.*, 6.7). «Nostre Séiner posà la sua benedita mà sobre'ls u<l>ls del ceg, e sempre, él vit», *Hom.*, 4r1. Constant en totes les èpoques i terres de la llengua. A la forma definitiva s'arribà passant primer per *man*; forma conservada fins avui, amb limitacions, en casos molt particulars; només en el parlar català extrem de Ribagorça, es manté encara *man* sense restricció: «del peu i de la *mán*», Roda (1957), «posà-us la *man* al pecho ---», Benasc (1965).

Fora d'allà, i una mica pertot, almenys en zones o dates conservadores, s'ha conservat *man* en certes combinacions, tendents a estereotipar-se: sobretot quan va aparellada amb l'adjectiu indicador d'una de les dues mans: per exemple, *sa man dreta* a Mallorca (Manacor, *BDLC VII*, 175); *a man dreta* etc. també a certs punts del continent; *AlcM*, s. v. *man* en dóna testimonis des de B. Oliver, fi S. XIV; i en altres combinacions des del S. XIII. O locucions, com *man per mà* 'donant-se les mans': «Jesuchrist e la sua mare beneyta, *man per mà*, e los sants e santes tots aprés», StVicentF, *Serm.* I, 44.27.

En plural, *mans*, és forma de pertot arreu, llevat el ross. (*la má, laz duz más*, Formiguera etc., 1960), mentre que allò sobreix per tot l'Alt Aragó (*la mán, las dos máns*, S. Juan de Gistau, 1965).

Unes poques accs. i locucions especials. Partint de les indicacions locals, *a mà dreta*, *a mà esquerra*, ha arribat a fixar (sobretot cap als Pirineus i l'extrem Sud), un valor generalitzat, en què ve a valer com 'costat, banda, vessant, topants', amb referència a corrents, valls, camins, paratges: «a esta *mán* de la palanca» (referint-se al riu local, Güel); «la font és a la *mán* solana de <la valleta> d'Aié», StEsteve del Mall (1957); «l'altra *man* de Vallhivierna (és més boscosa)», «(li diré els que hi ha) a *man* d'encima (del camí de la collada)», Benasc (1965).

I encara que no tant, és un ús en què el sentim tam-

bé en el Pirineu llevantí: «De tot aquell veral de la *mà* d'allà del Coll de la Torre, en diuen a Canalies», Ogas-sa (1935). Potser enlloc no està tan desenrotllat això com a l'Aran i Alt Comenge: «Mès enlà, dera *man* d'Aspanha, que i-à et quartiè det Serialh», «Se --- ven-guet ta Fà pera *man* de Sen-Biat, que veirat de lounh toutis es lousats ---», Fos; «Aueitem --- ta 't delà des nòstes frountières, mès aro dera *man* det Nòr-Est», Luixon (*Bouts d. M.* XXIX, 49, 89). De nou, cap al Mig-jorn valencià: «a la *mà* de dins» (d'aquest costat del camí'), Ràfol d'Almúnia (1962); al Pinós, ja a la ratlla murciana, ho sento, ja en fonètica castellana: «les tres *máns*» (1963).

Amb un caràcter en certa manera metafòric, es va aplicar, per dir-ho així, a la zona social on es troba un fet, on viu i prospera una persona; sovint, *de baixa mà*: «de baixa *mà*: humilis, obscurus; ésser de gran llinatge: ex illustri familia ---»; «la cansó qui treta l'ha, / qui l'ha tret no s'anomena: / un home de baixa *mà*, / que trafica en la peixera» (reco. a la Pobla de Lillet, MilàF, *Romllo.*, 365); «apartant-se d'aqueixa gent de baixa *mà*, y fent via al portal, vejé a En Lluís y la Sofia», Noller (*Pap.*, 87).

També s'aplicà a coses que abracem o empunyem amb una mà, o que ens emplenarien tota una mà. *Una mà de paper* seria allò que n'arribaríem a copsar amb mà plena; cosa que ja fou vella: «*mà* de paper, / plo-ma y tinter, / ella tenia: / què n'escrivia, / may ho sabí», JRoig (*Spill*, 2589); «PAPER --- una *mà*: codex; ven-se a deu diners la *mà*: venit denis nummis in sin-gulos codices», OPou (*TbPu.*, 180). Però també es digué de materials força comparables, mercaderies com cuiros etc.; en la tarifa dels corredors barcelonins, de 1271: «la dotzena de moltons adobats <paga> 1 dr.; la *mà* del cordovà vermell, 2 dr. ---; caxa de paper, 8 dr. ---» (*EntreDL I*, 160, 94). I de l'aigua: «del Broll de Buscatell en surten *dos i tres mans d'ai-go*», StMateu d'Albarca (1963). O bé objectes que s'agafen amb la mà, i en certa manera, la complementen, com *mà de morter*: «VAXELLA DE LA CUYNA: grae-lles ---; *mà de morter*: pistillus, pilum; morter de pe-